

ni yakmaktadırlar. Bir Hindü ölümünün yaklaştığını hissettiğinde yakınlarıyla helâlleşir. Ölüm gerçekleştiğinde cesedin tırnakları ve saçları kesilir; temiz bir elbise giydirilip başı güneye döndürüldükten sonra etrafında üç ateş yakılır. Ölen Brahman kastından ise Aranyakalar'dan, başka bir kasttan ise Vedalar'dan dualar okunur. Daha sonra ceset bir odun yığını üzerine yatırılarak yığın ateşlenir. Cesedin tamamıyla yanmasından sonra artakalan kemikler toplanır ve saklanır (ERE, IV, 476-477).

Budizm'de törenler ölüm olayından itibaren üç-yedi gün içerisinde yapılır. Budistler ölü yakma geleneği yanında Seylan'da olduğu gibi ölü gömme geleneğini de benimsemişlerdir. Mahaparinibbana Sutta'ya göre Buda yakılmıştır. Çin'de ve Japonya'da önceleri cenaze tabut içinde defnedilirken Budizm'in benimsenmesinden sonra yakılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte çağdaş toplumalarda geleneksel anlayış da devam etmektedir.

Zerdüştiliğe göre ceset murdar sayıldığından onu gömmek toprağa, yakmak ise ateşe saygısızlık kabul edilir ve bu sebeple ölüler "sessizlik kuleleri" denilen yüksek mekânlarda çıplak olarak yirtici kuşlara terk edilirdi (Noss, s. 356).

Yahudilik'te cenaze geleneği İsrailoğulları dönemine kadar uzanır. İbrâni dilinde ölmekte olan kişi için goses kelimesi kullanılır. Goses durumunda olan biri yakınlarını yanına çağırarak onlarla helâlleşir. Gosesin "mvt" (ölüm) hali gerçekleştiğinde elleri, ayakları, çenesi bağlanarak gözleri en yakını tarafından kapatılır ve göbeğine metalden bir nesne konulup evdeki aynalar ters çevrilir. Daha sonra vücut kılları tıraş edilen ve tırnakları kesilen ceset yıkanır; keten bir kefenle sarılır ve bir teskere üzerine yatırılarak defnedilmeye hazır hale getirilir. Erken dönemlerde Hz. Yûsuf'tan başkası tabuta konulmamış olup (Tekvîn, 50/26) bu âdet çok geç dönemlerde benimsenmiştir. Yahudilerde cenazeler Ortaçağ'a kadar kaya kovuklarına bırakılırken daha sonra mezarlara gömülmeye başlanmıştır. Tabut mezara konulduğunda herkes üzerini kapatmak için bir parça toprak atar ve bu sırada Tevrat'tan dualar okunur. Definden sonra orada bulunanlar hızla mezarlığı terk ederler. Geleneğe göre bu kaçış, cemaatin mezar sorgusuna gelen meleklerin sesini duymaması içindir (Gardner, I, 676).

Hristiyanlar ilk dönemlerde yahudi geleneğini uygulamışlardır. Ölmekte olan

kişi yakınlarını yanına çağırır ve onlarla helâlleşirdi. Ölümün vuku bulmasından sonra genellikle bir yaşlı kadın tarafından gözleri kapatılıp çenesi, elleri ve ayakları bağlanarak yıkanan ceset keten bir beze sarıldıktan sonra şehir dışında kayalara oyulmuş basit bir mekâna defnedilirdi (Resullerin İşleri, 9/37; Markos, 15/46; Yuhanna, 11/44). XI. yüzyıldan itibaren yahudi geleneklerinden kopma baş gösterdi. Cenazenin taşınması sırasında çan çalma âdeti benimsendi ve törene katılanlarla yas tutanların tamamı siyahlar giymeye başladı. Bugünkü Hristiyanlığa göre yakınları ölüm halindeki kişinin etrafına toplanır; rahip, ağzına "viaticum" (aşa-i rabbânî, Hz. İsâ'nın son akşam yemeğini sembolize eden son lokma) koyar ve istavroz çıkarttırarak şahsı son defa takdis ettikten sonra "extreme unction" adı verilen el ve ayakların yağ ile meshedilmesi işlemini yapar (yalnız Katolikler'de). Ceset tabut içinde kiliseye götürülür; burada rahip tarafından son dua ve tabut üzerinde "son tövbe" işlemi yapılır. Kilise-deki törenin arkasından mezarlığa götürülen tabut, başında kutsal kitaptan parçalar okunduktan sonra gömülür. Ayrıca ölü istek üzerine yakılabilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

S. Matthews, *A Dictionary of Religion and Ethics*, London 1921, s. 126; J. B. Noss, *Man's Religions*, London 1969, s. 356; F. Brandon, *A Dictionary of Religion and Ethics*, London 1970, s. 224, 225; J. Gardner, *Faiths of the World*, London, ts., I, 676; H. Rabinowicz, "Death", *EJd*, V, 1420-1426; W. G. Walshe v.dğr., "Death and Disposal of the Dead (Chinese-Hindu-Jewish)", *ERE*, IV, 450-454, 475-479, 497-500.

KÜRŞAT DEMİRCİ

İslâm'da Cenaze. İslâm dinine göre insan kâinatın küçük bir parçasını oluşturmaya rağmen büyük bir değer taşır. Kur'an-ı Kerim'de, ilk insan Âdem'in bizzat Allah tarafından yaratılıp O'nun ruhundan kendisine üflendiği, meleklerin tâzim ve hürmetini kazandığı ifade edildikten başka yeryüzünde bulunan her şeyin insan için yaratıldığı, hatta göklerde ve yerde yani evrende mevcut olan imkânların onun emrine verildiği belirtilir. Çünkü insan duygu ve düşünce yeteneklerine sahiptir; kendini, çevresini ve yaratıcısını tanıyan bir canlıdır. Bu kadar yüceltilen inancın insanın yok olması, fenâ bulmaması gerekir. Ölüm, maddî şartların çevrelediği fânî hayattan ebediyete geçişi sağlamak için işleyen bir mekanizmadır. Kur'an'da, Allah yolunda öldürülenlerin gerçekte ölü de-

ğil diri oldukları ifade edilmiş (el-Bakara 2/154; Âl-i İmrân 3/169), ayrıca Allah ve Resulü'ne itaat eden, yani mümin olan herkesin fenâ bulmaktan kurtulup ebedileşen peygamberler, sadık kullar, şehidler, sâlihlerle beraber olacağı ve ebedî mutluluğa ulaşacağı haber verilmiştir (en-Nisâ 4/69). Buna göre ölüm, Allah ile münasebetlerini kesmeyen insanlar için saadetlerle dolu yeni ve ebedî bir hayatın başlangıcıdır. Bu sebeple ölen kişi, cenazesinin yıkanması, beyaz kefenle büründürülmesi gibi maddî ve abdest aldırılması, namazının kılınması gibi mânevî temizlikle yola çıkmaktadır. İslâm'a göre insan dünya hayatında da öldükten sonra da sevgi ve hürmete lâyıktır. Dolayısıyla cenazeye saygı duygularını rencide edecek hareketlerden kaçınılmalıdır. İslâm dininin cenazeye karşı gösterdiği bu ihtimamın onun geride kalan yakınları, komşu ve dostlarına yönelik teselli edici tarafları da vardır. Ölülere saygı göstermek, yaşayanlara karşı saygılı olmanın bir başka ifadesidir.

Ön Hazırlıklar. Ana fıkıh kitaplarında büyük çapta Hz. Peygamber'in sözlü ve fiilî sünnetine dayanılarak tesbit edilen ahkâma göre ölmek üzere bulunan kişi, mümkünse yüzü kibleye gelecek şekilde sağ yanına çevrilir veya başı hafifçe yükseltilip ayakları kibleye doğru uzatılarak sırt üstü yatırılır. Yanında bulunanlardan sevdiği biri, duyacağı şekilde kelime-i tevhid getirerek hastanın da söylemesine imkân sağlar (Müslim, "Cenâ'iz", I; Ebû Dâvûd, "Cenâ'iz", 20). Ancak sıkıntılar içinde bulunan hastaya kelime-i tevhid getirmesi teklif edilmemelidir. Ölüm halindeki hastanın yanında Yâsin sûresinin okunması da uygundur. Çünkü Hz. Peygamber'in, ölülere Yâsin sûresini okumayı tavsiye eden hadisinin (Ebû Dâvûd, "Cenâ'iz", 20; *Müsned*, V, 26) ölmek üzere olan kişileri de kapsamı içine aldığı kabul edilmiştir. Hasta ruhunu teslim ettikten sonra göz kapakları ve ağız kapatılarak çenesi bağlanır. Başka bir durumda ise sırt üstü yatırılır ve elleri iki yana uzatılır. Elbisesi bu sırada çıkarılır ve üzeri boylu boyunca örtülür. Yanında güzel koku bulundurmamak veya etrafını buhur ile tütsülemek tavsiye edilmiştir. Hanefîler'e göre yıkanınca kadar, Şâfiîler'e göre ise defnedilinceye kadar ölü-nün yanında Kur'an okumak mekruhtur.

Câhiliye döneminde ileri gelenlerden biri öldüğü zaman kabilelere haberciler gönderilip "Fîlân öldü, Araplar mahvol-du" gibi ifadelerle ölüm haberini vermek, yaka paça yırtarak ağlamak âdet haline

gelmişti. Hz. Peygamber bu tür ölüm ilânlarını yasaklamıştır (bk. Tirmizî, "Cenâ'iz", 12). Ancak bir kişinin ölümünden yakınlarını, dostlarını, komşularını ve diğer müslümanları haberdar etmek, onların cenaze için yapılacak işlere katılmalarını sağlamak amacıyla duyuruda bulunmakta sakınca görülmemiş, hatta tavsiye edilmiştir. Hz. Peygamber'in, Habeş Kralı Ashame'nin ölümü ile Müte Savaşı'nda şehid düşen Zeyd b. Hârise, Ca'fer b. Ebû Tâlib ve Abdullah b. Revâha'nın şehadetlerini ashabına duyurduğu bilinmektedir. Fakat bu konuda maksadın dışına çıkılmaması, ölüm ilânının övgü ve övünme gibi davranışlara vesile yapılmaması gerekir. Öte yandan sabretmenin daha güzel olduğu belirtilmekle birlikte aşırıya kaçmamak şartıyla ölü için ağlamakta da bir sakınca yoktur. Ölen kişinin borcu varsa en kısa sürede -mümkünse namazı kılınmadan- geride bıraktığı mallarından ödenmesi veya borcuna kefil olunması, yine vasiyeti varsa bekletilmeden yerine getirilmesi veya terikeden vasiyet miktarının ayrılması müstehaptır. Hz. Peygamber'in, ölene ait borcun bir an önce ödenmesiyle ilgili hadisleri (Tirmizî, "Cenâ'iz", 76; İbn Mâce, "Şadaqât", 12; Müsned, V, 11), bu konuda elden geldiğince acele edilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Yıkayıp Kefenlenmesi. Cenazenin yıkanması farz-ı kifâyedir, bu konuda çocukla yetişkin arasında fark yoktur. Ancak ölü doğan çocukların yıkanması hususunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Mâlikî mezhebine göre bu çocukların yıkanması ve dolayısıyla namazlarının kılınması mekruhtur. Hanbelîler'e göre çocuğun anne karnındaki hayatı dört aydan fazla sürmüşse yıkanır ve namazı kılınır. Şâfiîler, aynı durumdaki çocuğun yıkanıp yıkanmayacağı konusunda iki farklı görüş belirtmişlerdir. Ebû Hanîfe'ye göre çocuğun organları belirgin ise yıkanır, fakat namazı kılınmaz; belirgin değilse yıkanması da gerekli değildir. Herhangi bir sebeple tamamı mevcut olmayan cesedin Şâfiî ve Hanbelîler'e göre mevcut kısmı yıkanır ve namazı kılınır. Hanefî ve Mâlikîler'e göre ise vücudun yarıdan fazlası varsa yıkanır ve namazı kılınır. Savaşta şehid düşenler yıkanmaz. Yanan veya suda boğulan kişilerin, yıkandıkları takdirde vücutlarının parçalanması söz konusu ise yıkanmayıp üzerlerine sadece su dökülür. Bu da zararlı olacağına mümkün olduğu takdirde teyemmüm ettirilir. Ölen erkek erkekler tarafından, kadın kadınlar tarafından yıkanır. Eşlerin birbirini yıka-

ması câizdir. Ancak Hanefîler, erkeğin ölen eşini yıkayamayacağı görüşündedirler. Küçük çocukları karşı cins de yıkayabilir. Cünüp kişilerin ve hayız halindeki kadınların cenaze yıkaması mekruh kabul edilmiştir. Su bulunmadığı takdirde cenazeye teyemmüm ettirilir.

Cenazenin yıkanacağı yerin kapalı olması ve burada cenazeyi yıkananla yardımcılarından başkasının bulunmaması gerekir. Cenazeyi en yakın akrabası veya onun görevlendireceği ehil bir kişi yıkar. Mümkünse ayakları kibleye gelecek şekilde tenesir üzerine yatırılan cenazenin göbekte diz kapağı arası örtülü bulundurulur. Önce ele bir bez sarılarak cenazenin tahareti yapılır, sonra temyiz çağını geçmişse namaz abdesti aldırılır. Ağzına ve burnuna su verilmez; parmağa bir bez sarılarak dudakları, dişleri, burun delikleri ve göbeği meshedilir. Ceket sabunlu ılık su ile iki defa yıkanır, ardından hafifçe kaldırılarak karnı sıvazlanır ve bir şey çıkarsa temizlenir. Bundan sonra kâfur vb. güzel koku ilâve edilmiş su ile üçüncü defa yıkanır. Ölünün saç sakalı taranmayıp olduğu gibi bırakılır. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler'e göre cenazenin karnını sıvazlama işi abdestten önce yapılır. Yıkama işlemi tamamlandıktan sonra cenaze havlu veya bezle silinip kurulur, sonra da kefenlenir.

Sünnete uygun kefen erkek için üç, kadın için beş parçadan oluşur. Erkeğin cesedine sarılacak ilk parça yakasız, yensiz ve dikişsiz bir gömlek (kamîs) olup omuzdan ayaklara kadar uzanır. Onun üstüne gelecek parça baştan ayağa kadar uzanan bir örtü (izâr), en üst kat ise ondan biraz daha uzun olan bir başka örtüdür (irîfe). Kefeni oluşturan bu parçalar hazırlandıktan sonra mümkünse güzel bir koku ile kokulandırılır. Yıkayıp kurulan cenazeye önce gömlek giydirilir, elleri iki yana bırakılır. Saçına, sakalına, secde âzaları olan alnına, burnuna, ellerine, diz kapaklarına ve ayaklarına kâfur veya benzeri güzel bir koku sürülür. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler'de cenazenin ağzına, burnuna, kulaklarına, hatta avret yerine kokulu pamuk konur ve avret yeri enli bir bezle sarılır. Hanefîler'e göre de avret yerleri hariç belirtilen yerlere pamuk konmasında bir sakınca yoktur. Bu işlemlerden sonra kefenin ikinci parçası örtülür, daha sonra da üçüncü parça ile cenazenin vücudu sarılır. Üst kat kefenin baş ve ayak tarafları birer bezle bağlanır ve daha sonra kabirde çözülür. Taşınırken kefenin açılmaması için kabirde çözülmeğe üzere belinden de bir kuşakla bağlanır.

Kadının kefenlenmesinde ise gömlek giydirildikten sonra baş örtüsüyle başı ve yüzü örtülür. Kefenin ikinci ve üçüncü parçaları sarıldıktan sonra da kefenin açılmaması için göğüs örtüsü, enlemesine göğüsle göbekte arasına gelecek şekilde kuşak gibi sarılır. Bu örtünün dize kadar olacağı, kefenin ikinci ve üçüncü parçaları arasında bağlanacağına dair görüşler de vardır. Kefenleme sırasında yapılacak diğer işler erkek için yapılanların aynıdır. Bu kefenleme şekilleri sünnete uygun olanlardır. Erkeğin kefeninin iki, kadının kefeninin üç parça olması da câizdir ki buna "kefen-i kifâye" denir. Bütün vücudu kaplayan herhangi bir örtü zaruret halinde kefen olarak yeterlidir. Buna da "kefen-i zarûret" adı verilir. Kefenin beyaz renkte olması men-duptur.

Cenaze Namazı. Hanefî mezhebine göre namaz kılınacak cenazenin müslüman olması, cesedinin tamamının veya çoğunun mevcut bulunması, yıkanmış veya teyemmüm ettirilmiş olması gerekir. Namaz esnasında cenazenin eller üzerinde, omuzlarda veya binek üzerinde tutulması câiz değildir. Kulacakların önünde hazır bulunmayan (gâib) cenaze üzerine namaz kılınmaz. Hz. Peygamber'in Habeş Necâşisi Ashame'nin namazını kılması, Hanefî ve Mâlikîler'e göre Resûlullah'ın şahsına ait bir husustur. Şâfiî ve Hanbelî fakihleri ise cenaze başka bir yerde de olsa gıyabında namazının kılınabileceğini kabul ederler. Ayrıca Şâfiîler ile Mâlikîler, cenazenin el veya omuz üzerinde tutulması yahut bir binek üzerinde bulunmasında sakınca görmezler. Hanefîler dışındaki mezheplere göre şehidler yıkanmadan ve namazları kılınmadan defnedilir, Hanefîler ise yıkanmamakla birlikte namazlarının kılınacağı görüşündedirler. Âsilerin ve yol kesenlerin namazlarının kılınıp kılınmayacağı konusu ihtilâfıdır. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler'e göre bunlar yıkanır, kefenlenir ve namazları kılınır; Hanefîler'e göre ise yıkanır, kefenlenir, fakat namazları kılınmadan defnedilirler. Öte yandan Ebû Yûsuf'tan farklı bir görüş rivayet edilmekle birlikte intihar edenlerin de cenaze namazı kılınır.

Birden fazla cenaze için tek namaz kılmak câizse de her biri için ayrı ayrı kılmak daha faziletli kabul edilmiştir. Eğer tek namaz kılınacaksa cenazeler yan yana veya arka arkaya dizilir. Cenaze namazını kıldırmadaki yetki sırası mezheplere göre farklıdır. Hanefîler'e göre birinci derecede yetkili devlet başkanıdır, daha sonra sırasıyla onun vekili

durumunda olan vali, kadı, onun tarafından görevlendirilen kimseler, mahal-le imamı ve nihayet ölen şahsın yakın akrabaları gelir. Şâfiîler, yakın akrabaları birinci derecede yetkili sayarlar. Mâlikî ve Hanbelîler'e göre ise ölünün, namazını kıldırmasını vasiyet ettiği kişi birinci derecede yetkilidir. Ardından devlet başkanına, onun vekiline ve nihayet yakın akrabaya sıra gelir. Hanefîler'e göre cenaze namazı bir defa kılınır, ikinci defa kılınması mekruhtur. Mâlikîler'e göre bir defa cemaatle kılınmışa tekrarı mekruh, fakat cemaat halinde kılınmamışa iadesi menduptur. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre ise cenaze namazını daha önce kılmayan kişilerin kılması câizdir. Herhangi bir sebeple namazı kılmadan defnedilen cenazenin namazı, cesedi henüz bozulmadığı kanaati devam ettiği sürece kabri başında kılınır. Güneş doğarken, batarken ve zeval vaktinde cenaze namazının kılınması Hanefîler'ce mekruh, Mâlikî ve Hanbelîler'ce haram kabul edilmiştir. Şâfiîler ise bütün vakitlerde kılınabileceğini belirtmişlerdir. Hanefîler'le Mâlikîler'e göre yağmur vb. bir mazeret yoksa cenaze namazı cami içinde kılınmaz. Şâfiî ve Hanbelîler bunda bir sakınca görmezler. Diğer namazlar için söz konusu olan taharet, kıbleye dönmek gibi hususlar cenaze namazında da şarttır. Namazı bozan şeyler cenaze namazını da bozar.

Cenaze namazını kıldırarak olan imam Hanefîler'e göre cenazenin göğsü hizasına durur. Diğer mezhepler, cenazenin erkek veya kadın oluşuna göre bu konuda birbirinden farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İmam cenazenin erkek, kadının veya çocuk oluşuna göre niyet edip yüksek sesle tekbir alır. Cemaat de aynı şekilde niyet eder ve imamla birlikte tekbir alır. İmam ve cemaat Sübhâneke duasını sessizce okurlar. Şâfiîler'le Hanbelîler'de Sübhâneke yerine Fâtîha sûresi okunur. Bundan sonra Hanefî ve Mâlikîler'e göre eller kaldırılmadan ikinci tekbir alınır. Şâfiîler'le Hanbelîler her tekbirde ellerini kaldırır. Bu tekbirden sonra "Allâhümme sallı" ve "Allâhümme bârik" duaları, üçüncü tekbirin ardından da cenaze duası okunur; bu duayı bilmeyenler başka bir dua okuyabilirler. Dördüncü tekbir alındıktan sonra sağa ve sola selâm verilir. Hanefîler'e göre her iki tarafa selâm verilmesi vâcib olduğundan ellerin de sol tarafa selâm verildikten sonra bırakılması uygundur. Diğer üç mezhepte ise sadece sağa selâm verilmesi vâciptir. Cenaze namazı için cemaat şart değildir, bir kişinin kıl-

Cenaze
namazında
okunan dua

اللهم اغفر لحينا وميتنا وشاهدنا وغائبنا وصغيرنا وكبيرنا وذكرنا واتنانا ، اللهم من احببته منا فاحبه على الاسلام ، ومن توفيته منا فتوفه على الايمان ، وخص هذا (ه) الميت بالروح والراحة والمغفرة والرضوان ، اللهم ان كان محسنًا (كانت محسنة) فزد في احسانه (نها) ، وان كان مسيئًا (كانت مسيئة) فتجاوز عنه وقله (عنها وقلها) الامن والبشرى والكرامة والزلفى برحمتك يا ارحم الراحمين

masıyla bile farz yerine getirilmiş olur. Namaz başladıktan sonra cemaate katılan kimseler, eksik kalan tekbirleri imam selâm verdikten sonra dua okumaksızın peşpeşe alıp namazlarını tamamlarlar.

Defin ve Sonrası. Hanefî ve Hanbelîler'e göre sünnete uygun olan şekil, tabutun dört kişi tarafından taşınmasıdır. Şâfiîler'e göre bu şekilde taşınması câiz olmakla birlikte biri önde, ikisi arkada olmak üzere üç kişi tarafından taşınması efdaldır. Mâlikîler ise bunun için belli bir sayının bulunmadığını, iki, üç veya dört kişinin cenazeyi taşıyabileceğini belirtmişlerdir. Cenazeyi teşyî eden kimsenin tabutu her taraftan taşımalarının sünnet olduğuna dair rivayeti (İbn Mâce, "Cenâ'iz", 15) dikkate alan fakihler, bunun en uygun şeklinin, tabutu önce sağ omuzla önden sonra arkadan, daha sonra sol omuzla önden sonra arkadan bir müddet taşımak olduğunu belirtmişlerdir. Cenazenin musallâya ve kabristana taşınmasına katılmak (teşyî etmek) sünnettir. Bu sırada cenazenin arkasından veya önünden sessizce yürünür. Yüksek sesle Kur'an okumak veya zikir yapmak mekruh kabul edilmiştir. Uzaklığı sebebiyle cenazeyi kabristana araba ile götürmekte bir sakınca yoktur. Küçük çocuğun cenazesini yalnız bir kişi elleri üstünde taşıyabilir.

Namazı kılındıktan sonra cenazeyi bekletmeden defnetmek gerekir. Bununla beraber kendi memleketine veya bir başka yere nakli sebebiyle definin geciktirilmesi de mümkündür. Nakil konusunda mezhepler iki farklı görüş benimsemişlerdir. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî fakihleri belirli şartlarla cenazenin naklini câiz görmüşlerdir. Hanefîler'e göre cenazenin vefat ettiği yerde defnedilmesi müstehap olmakla birlikte cesedin bozulup kokması tehlikesi bulunmuyorsa başka bir yere naklinde sakınca yoktur. Gasbedilmiş bir yere defnedilmiş olması, defnedildiği yerin daha sonra şüf'a ile alınması gibi haller dışında definenden sonra cenazenin nakli haramdır. Mâlikîler ise nakil sırasında cesedin bozulup dağılmaması, cenazeye saygısızlık edilmemesi ve naklin belli bir fayda sağlaması şartıyla definenden önce ve sonra bunu câiz görmüşlerdir. Kabrin su al-

tında kalmasını önlemek, sâlih kişilerin kabristanına veya mukaddes beldelere, ailesi ve yakınlarının ziyaret edebileceği yakın bir yere defnetmek nakil için müteber mazeretlerdir. Hanbelîler'e göre de mukaddes yerlere veya sâlih kişilerin kabristanına defnedilmesi gibi meşrû bir maksatla ve cesedin bozulup kokmasından emin olunması şartıyla definenden önce de sonra da cenazenin nakli câizdir. Başka yerlerde vefat eden sahâbîlerden bazılarının Medine'ye getirilip defnedilmesi bu hususun meşruiyetine delil teşkil etmektedir. Şâfiîler'e gelince, cesedin bozulmamasından ve kokmamasından emin olunsu bile cenazenin bulunduğu yerden başka bir yere nakledilmesi haram, bir görüşe göre de mekruhtur. Ancak yakın yerlere nakledilmesi veya Mekke, Medine ve Kudüs civarında vefat eden bir kişinin yıkanıp namazı kılındıktan sonra kokmayacağından emin bulunduğu takdirde adı geçen yerlere götürülüp defnedilmesi câizdir. Definenden sonra ise bir zaruret olmadıkça nakil haramdır.

Cenaze kabre öncelikle yakın akrabaları tarafından ve kıble yönünden yavaşça indirilir. Kabre koyan kimse bu esnada, "Bismillâh ve alâ milleti Resûlillâh" (بسم الله وعلى ملة رسول الله) der. Kadın cenazeyi en yakın mahremi, yoksa diğer akrabaları, bunlar da yoksa yakın komşuları kabre indirir. Cenaze, kıble ile 90 derece bir açı oluşturacak şekilde uzunlamasına kazılan kabre, sağ yanına yatırılmak ve yüzü kıbleye getirilmek suretiyle konur. Lahdin üzeri kerpiç, tahta perde vb. malzemelerle kapatıldıktan sonra üstü toprakla örtülür. Cenaze defnedildikten sonra kısa bir süre bekleyip ölü için dua etmek ve Kur'an okumak müstehap kabul edilmiştir (Ebû Dâvûd, "Cenâ'iz", 69). Şâfiî ve Hanbelî fakihlerine göre ölen kişiye kabirde karşılaşacağı suallerle ilgili olarak telkinde bulunmak müstehaptır. Mâlikîler de telkini meşrû kabul ederler. Hanefî mezhebinde ise definenden sonra telkinin yapılması belirtilmiş, ancak yapılması halinde bir sakıncası olmadığı da ifade edilmiştir (bk. TELKİN). Cenazenin gündüz defnedilmesi tercih edilmekle birlikte gece defnedilmesi de mümkündür.

Tâziye. Ölünün yakınlarına tâziyede bulunmak menduptur. Tâziye mümkünse üç günden sonraya bırakılmamalı ve tekrar edilmemelidir. Ölünün yakınlarının bu süre zarfında tâziyeleri kabul etmek için evde veya başka bir yerde oturup beklemeleri Hanefîler'e ve Mâlikîler'e göre mubah, Şâfiîler'e ve Hanbelîler'e göre ise mekruhtur. Tâziyenin ölünün defininden sonra yapılması daha uygun bulunmuştur. Akraba ve komşuların yemek hazırlayıp cenaze evine götürmeleri müstehaptır. Cenaze sahiplerinin yemek hazırlayıp başkalarına ikramda bulunması ise hem uygun olmayan bir zamanda külfet getirdiği, hem de Câhiliye devri âdetlerinden olduğu için İslâm âlimleri tarafından mekruh görülmüş, hatta haram olabileceği ileri sürülmüştür. Vârisler arasında hukukî işlemler bakımından ehliyetizlerin veya eksik ehliyetlilerin bulunması halinde terikeden bu tip harcamaların yapılması da câiz değildir. Ancak uzaktaki akraba ve dostlardan cenazede bulunmak üzere gelenlere ikramda bulunmak ve onları yedirip barındırmak câizdir.

Cenazeye İlgili Bid'atlar. Toplum ve fert hayatında işgal ettiği önemli yer dolayısıyla cenaze ile ilgili dinî merasimlere bilgisizlik, menfaat temini, bazen da eski din ve kültürlerin etkisinden kurtulmama sebebiyle bid'at ve hurafelerin karıştığı görülmektedir. Cenazeye çelenk gönderilmesi, cenazenin katafalka konularak saygı duruşunda bulunulması, görev yaptığı yer veya yerlere götürülürken başında nutuk çekilmesi, bando vb. eşliğinde teşyî edilmesi, bid'atların en çok dikkat çekenleri arasındadır. Cenaze hizmetlerinin yaşayanlara yönelik amaçlarından biri ölümü hatırlamak, âhiret âlemini düşünmek ve ibret almaktır. Hatta bu maksadı ihlâl edeceği endişesiyle cenazeyi teşyî ederken yüksek sesle Kur'an okumak, tekbir getirmek ve zikir yapmak bile bazı âlimlerce hoş karşılanmamıştır. Bundan dolayı tevazuun ve samimi davranışların hâkim olması gereken cenaze hizmetlerinde gösterişin ve israfa sebep olan merasimlerin icra edilmesi doğru değildir. Defin sırasında veya daha sonra ölü için para karşılığında Kur'an okutmak, hatim indirmek, yine ölü için muhtelif gün ve yıl dönümlerinde mevlid okutmak, ziyafet vermek bid'at sayılmıştır. Ölüm münasebetiyle Kur'an okunmasının, okuyan için sevaba vesile olabileceği gibi ölene de fayda sağlayacağı umulmaktadır. Ancak bunun başkasına para ile

yaptırılması ve Kur'an okuyanların Allah rızasını değil parayı amaçlaması, fiilin ibadet olma niteliğini ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca ölünün yedinci, kırkıncı veya elli ikinci gecesini belli gün ve gecelerde düzenlenen mevlid ve hatimler hususunda da Kur'an'a veya hadiseler dayanan herhangi bir bilgi ve tavsiye mevcut değildir. Cenazenin defininden sonra yapılan devir ve iskat da bid'at türüne giren işlemlerdendir (bk. İSKAT). Kabrin yanında namaz kılmak, üzerine mescid inşa etmek, buralarda mum yakmak ve bez bağlamak, bir kısmı geçmiş dinlerin kalıntısı olan bid'atlardandır.

Ölümün geride kalanlar için üzücü bir hadise olduğu şüphesizdir. Yakınlarının, dostlarının ve iyi insanların ölümü dolayısıyla peygamberler bile hüzmü duymuşlardır. Resûl-i Ekrem'in amcası Hz. Hamza şehid edildiği ve oğlu İbrâhim henüz bebekken öldüğü zaman Hz. Peygamber üzülmüş ve gözleri yaşarmıştır. Bu hali bazı sahâbîler tarafından yadırganınca da şöyle demiştir: "Bu engel olunmaz bir merhamet duygusudur. Göz yaşarır, kalp üzüdür; ancak bizim ağzımızdan rabbimizin rızası hilâfına bir söz çıkmaz" (Buhârî, "Cenâ'iz", 43; Müslim, "Fezâ'il", 62-63). İslâm âdâbına göre ölüm münasebetiyle yüksek sesle ağlayıp sızlanmak, feryat etmek, aşırı hareketlerde bulunmak, siyah elbiseler giyip yas tutmak doğru değildir. Bu tür davranışlar ilâhî takdire rızâ göstermemek, Allah'tan şikâyetçi olmak mânasına geldiği gibi yaşayan insanları, hatta ölülerin ruhlarını da rahatsız eder (bk. Buhârî, "Cenâ'iz", 23, 33; Müslim, "Cenâ'iz", 11, 16-28). İman ve iyi amel sahibi kişiler için ölüm en büyük saadet, imansız kimseler için de en büyük felâkettir. Geride kalanların ağlayıp sızlamasına ölümlerin ihtiyacı olmadığı gibi bu davranışların dirililere de faydası yoktur. Hz. Peygamber'in, "Kul Allah'a kavuşmayı severse Allah da ona kavuşmayı sever; eğer kul bunu istemezse Allah da onu istemez" dediğini duyan bazı hanımları, insanların ölümden hoşlanmadığı realitesini kendisine hatırlatınca şöyle cevap vermiştir: "Durum söylediğiniz gibi değildir. Şunu iyi bilin ki mümine ölüm geldiği zaman Allah'ın rızası ve lutfufları kendisine müjdelendir; artık ona göre ölmekten daha büyük bir saadet yoktur. Kâfire de ölüm gelip çatdığı zaman karşılaşacağı ilâhî azap ve ceza kendisine hatırlatılır; artık ona göre de ölmekten büyük bir felâket olamaz" (Buhârî, "Rikâk", 41; Müslim, "Zikir", 14, 16-18).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "cnz", "chz", "şy" md.leri; *Tacü'l-'arûs*, "cnz", "chz" md.leri; *Miftâhu kü-nûzi's-sünne*, "Cenâ'iz" md.; *Müsned*, V, 11, 26, 136; Buhârî, "Rikâk", 41, "Cenâ'iz", 2, 4, 8, 9, 21, 23, 33, 43, 55, 57, "Havâle", 3, "Kefâle", 3, "Mezâlim", 5, "Meğâzi", 44; Müslim, "Fezâ'il", 62-63, "Cenâ'iz", 1, 11, 16-28, 36, 62, 63, 66, 67, "Libâs", 3, "Selâm", 4, 5, "Zikir", 14, 16-18; İbn Mâce, "Cenâ'iz", 15, 59, "Şadaqât", 12; Ebû Dâvûd, "Cenâ'iz", 20, 24, 30, 32, 69, "Hammâm", 2; Tirmizî, "Cenâ'iz", 12, 18, 21, 76; Şirâzî, *el-Mühezzebe*, I, 133-147; Serahsî, *el-Mebûsât*, II, 56-74; Kâsânî, *Bedâ'i'*, I, 299-325; Kâdîhân, *el-Fetâvâ*, I, 195; İbn Rüşd, *Bi-dâyetü'l-müctehid*, I, 191-207; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, II, 302-433; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, II, 103-105; İbn Nuceym, *el-Bahr*, II, 183-215; Harâşî, *Şerhu Muhtaşarı Hattî*, II, 113-147; Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerh'il-kebtî*, I, 407-430; Tahtâvî, *Hâşiye 'alâ Merâkî'l-felâh*, Bulak 1318, s. 362-387; Şevkânî, *Neylül-evâr*, IV, 17-127; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtar*, I, 570-612; İbnü'l-Hâc, *el-Medhal*, Kahire 1401/1981, III, 229-281; Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî, *Ahkâmü'l-cenâ'iz ve bide'uhâ*, Beyrut 1388/1969; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, I, 500-541; Ali Mahfûz, *el-İbdâ' ft medârri'l-ibtidâ'*, Kahire 1956, s. 218, 222, 226-227, 231; Hayreddin Karaman, *İslâmın Işığında Günün Meseleleri*, İstanbul 1982, I, 64-126; Seyyid Sâbık, *Fıkhu's-sünne*, Beyrut 1405/1985, I, 505, 508, 521, 536 vd.; A. S. Tritten, "Djanâza", *Et'2* (İng.), II, 441-442; *Mu. F.*, XVI, 5-46.

MEHMET ŞENER

CENAZE GÜLBANGI

Mevleviyye tarikatı mensuplarının defin merasimleri sırasında okunan gülbank.

"Gül sesi" anlamında Farsça bir terkip olan gülbank veya gülbenk, özel olarak tertip edilmiş bazı dualar hakkında kullanılan genel bir tabirdir.

Saraylarda belirli bazı merasimler sırasında, tekkelerde çeşitli vesilelerle okunan gülbanklara daha çok Mevleviyye tarikatında rastlanmakta olup cenaze gülbangi bunlardan biridir. Vefat eden Mevlevîler'in defininden sonra kabrin başında halka olunarak şeyh efendi veya diğer bir tarikat büyüğünün idaresinde ism-i celâl çekilir, bunu zikri idare eden kişi tarafından yüksek sesle okunan gülbank takip eder, daha sonra hep bir ağızdan "hû" denilir ve baş kesilerek (bk. SEMA) kabirden dönülürdü.

Cenaze gülbangının metni şöyledir: "Vakt-i şerîf hayrola, hayırlar fethola, şerler defola, derviş (...) merhum karındaşımızın ruh-i revânî şâd ü handân, mazhar-ı afv ü gufrân, garka-i garîk-i rahmet-i Yezdân, dâhil-i ravza-i ridvân (nâil-i ravza-i ridvân), hâcesi hoşnûd ola; medârında râhatı müzdâd ola (mekânındaistirâhatı müzdâd ola), menzili mübâ-